केदार सत्यालको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन एवं विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

<u>शोधार्थी</u>
प्रकाश घिमिरे
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६६

केदार सत्यालको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन एवं विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
प्रकाश घिमिरे
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६६

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, एम्.ए. दोस्रो वर्षका छात्र **प्रकाश घिमिरेले केदार सत्यालको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन एवं विश्लेषण** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले निकै परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको समुचित मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६६/११/०३

... ...

सह-प्रा. डा. देवीप्रसाद सुवेदी
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०६६ ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

मिति : २०६६/११/०४

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र **प्रकाश घिमिरे**ले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **केदार सत्यालको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन एवं विश्लेषण** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति		**हस्ताक्षर**
१)	प्रा. राजेन्द्र सुवेदी (विभागीय प्रमुख)	… … … … … … …
२)	सह-प्रा. डा. देवीप्रसाद सुवेदी (शोधनिर्देशक)	… … … … … … …
३)	प्रा. मोहनराज शर्मा (बाह्य परीक्षक)	… … … … … … …

कृतज्ञताज्ञापन

मैले यो शोधपत्र तयार पार्दा निर्देशकको मात्र होइन, एउटा सहयोगी गुरुको समेत भूमिका निर्वाह गरिदिनुहुने श्रद्धेय गुरु सहप्राध्यापक डा. श्री देवीप्रसाद सुवेदीप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोधकार्यको अवधिमा उचित सल्लाह र सुझाव दिई शोधप्रस्ताव पारित गरिदिनुहुने विभागीय प्रमुख प्राध्यापक श्री राजेन्द्र सुवेदीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । सदैव मेरो समुज्ज्वल भविष्यको कामना गर्नुहुने मेरा बाबा-महतारी पुण्यप्रसाद घिमिरे र पार्वती घिमिरेप्रति म आजीवन ऋणी छु । मलाई शिक्षाको यो उज्यालोसम्म पुऱ्याउनुहुने हौसला र प्रेरणाका प्रतिमूर्ति ठूलोबुबा नरपति घिमिरेलाई म जीवनभर बिर्सन सक्दिन ।

प्रेम, त्याग, र समर्पण बलिदानको यस्तो उत्कर्ष हो, जहाँ आफू रित्तिएको आभाषसम्म हुँदैन । आफ्नो जीवनका लोभलाग्दा महत्त्वाकाङ्क्षालाई तिलाञ्जली दिएर मेरो महत्त्वाकाङ्क्षालाई निरन्तर चम्काउने मेरो जीवनको चम्किलो 'तारा'लाई यहाँ हृदयदेखि सम्झेको छु । तारा बनेर चम्किएको आभालाई भविष्यमा सदिच्छासहित सत्कार गर्न सके उक्त त्याग र समर्पणको कदर भएको ठान्नेछु ।

शोधकार्यको अवधिमा उचित सल्लाह र सहयोग गरिदिनुहुने आत्मीय मित्रजन हरिप्रसाद भट्टराई, भीम दाहाल र सोमप्रसाद दाहाललाई मुरीमुरी धन्यवाद दिन्छु । जसको जीवनी र व्यक्तित्वका साथै कृतिको अध्ययन-विश्लेषणले प्रस्तुत शोधको स्वरूप निर्माण हुन सक्यो, ती शोधनायक तथा विद्वान कवि केदार सत्यालप्रति म कृतज्ञ छु । प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने सुरेन्द्र सत्याललाई पनि मैले यहाँ सम्झेको छु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, कीर्तिपुरप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुरसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु । अस्तु ।

शोधार्थी

... ...

प्रकाश घिमिरे

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, २०६६ ।

शैक्षिक सत्र : २०६३/६५

क्रमाङ्क : १५२

मिति : २०६६/११/०२

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

संक्षिप्त रूप		पूर्ण रूप
अनु.	-	अनुवाद/अनुवादक
आई.ए	-	इन्टरमिडिएट अफ आर्टस्
एम्.ए.	-	माष्टर अफ आर्टस्
एस्.एल्.सी.	-	स्कुल लिभिङ्ग सर्टिफिकेट
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो.सं.	-	दोस्रो संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्रा.	-	प्राध्यापक
पृ.	-	पृष्ठ
बी.ए.	-	ब्याचलर अफ आर्टस्
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	-	विक्रम सम्वत्
वी.पी.	-	विश्वेश्वरप्रसाद
सम्पा.	-	सम्पादक/सम्पादन
सह-प्रा.	-	सह-प्राध्यापक

विषयसूची

शीर्षक		पृष्ठसङ्ख्या
	अध्याय एक	
	शोधपरिचय	**१-६**
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	शोधकार्यको समस्या	२
१.५	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६	अध्ययनको औचित्य, महत्त्व तथा उपयोगिता	२
१.७	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.८	शोधकार्यको सीमा	५
१.९	सामग्री सङ्कलन र शोधविधि	५
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	५
	अध्याय दुई	
	केदार सत्यालको जीवनी र व्यक्तित्व	**७-१६**
२.१	केदार सत्यालको जीवनी	७
	२.१.१ पुर्ख्यौली र पारिवारिक पृष्ठभूमि	७
	२.१.२ जन्म र जन्मस्थान	८
	२.१.३ बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा	८
	२.१.४ विवाह तथा दाम्पत्य जीवन	९
	२.१.५ पारिवारिक आर्थिक अवस्था	१०
	२.१.६ कार्यक्षेत्र	१०
	२.१.७ रुचि	११
	२.१.८ स्वभाव	११
	२.१.९ साहित्य लेखनमा प्रेरणा	१२
२.२	केदार सत्यालको व्यक्तित्व	१२
	२.२.१ निजी व्यक्तित्व	१३

२.२.२ साहित्यिक व्यक्तित्व १३
२.२.३ साहित्येतर व्यक्तित्व १४
२.२.३.१ शिक्षक व्यक्तित्व १५
२.२.३.२ सम्पादक व्यक्तित्व १५
२.२.३.३ अनुवादक व्यक्तित्व १५
२.२.३.४ सामाजिक व्यक्तित्व १६
२.२.३.५ अन्य व्यक्तित्व १६

अध्याय तीन

केदार सत्यालका प्रकाशित कृतिहरू र तिनको अध्ययन १७-५६

३.१ केदार सत्यालका प्रकाशित कृतिहरू १७
३.२ कविताको सामान्य चिनारी १८
३.२.१ शीर्षक १९
३.२.२ संरचना १९
३.२.३ विषयवस्तु २०
३.२.४ छन्द तथा लयविधान २०
३.२.५ भावविधान २१
३.२.६ भाषाशैली २१
३.२.७ कथनपद्धति २२
३.२.८ बिम्ब र अलङ्कार २२
३.३ केदार सत्यालका प्रकाशित कृतिहरूको अध्ययन २३
३.३.१ 'भेटी' कवितासङ्ग्रहको अध्ययन २३
३.३.१.१ शीर्षक २३
३.३.१.२ संरचना २४
३.३.१.३ विषयवस्तु २४
३.३.१.४ छन्द तथा लयविधान २६
३.३.१.५ भावविधान २७
३.३.१.६ भाषाशैली २८
३.३.१.७ कथनपद्धति २९
३.३.१.८ बिम्ब र अलङ्कार २९
३.३.२ 'पत्रैपत्र' कवितासङ्ग्रहको विश्लेषण ३२

३.३.२.१ शीर्षक ३२
३.३.२.२ संरचना ३३
३.३.२.३ विषयवस्तु ३३
३.३.२.४ छन्द तथा लयविधान ३९
३.३.२.५ भावविधान ४०
३.३.२.६ भाषाशैली ४१
३.३.२.७ कथनपद्धति ४३
३.३.२.८ बिम्ब र अलङ्कार ४४
३.३.३ 'दर्पण' कवितासङ्ग्रहको अध्ययन ४६
३.३.३.१ शीर्षक ४६
३.३.३.२ संरचना ४७
३.३.३.३ विषयवस्तु ४८
३.३.३.४ छन्द तथा लयविधान ५१
३.३.३.५ भावविधान ५२
३.३.३.६ भाषाशैली ५३
३.३.३.७ कथनपद्धति ५३
३.३.३.८ बिम्ब र अलङ्कार ५४

अध्याय चार

नेपाली साहित्यमा केदार सत्यालको योगदान ५७-६०

४.१ नेपाली साहित्यमा केदार सत्यालको योगदान ५७

अध्याय पाँच

उपसंहार ६१-६२

५.१ उपसंहार ६२

सन्दर्भसूची ६३

परिशिष्ट ६४-६६